

KLIMATICKÁ VRAŽDA

Stíhání společností spalujících fosilní paliva
za smrt způsobenou změnami klimatu podle
českého a mezinárodního trestního práva

Autoři studie:
JUDr. Tomáš Pokorný, advokát
Mgr. Eliška Beranová, právnička
Mgr. Jan Bakule, právník

Studie byla originálně napsaná v angličtině a Frank Bold neodpovídá za správnost překladu do češtiny.

Názory prezentované v tomto dokumentu nemusí nutně odrážet názory Greenpeace International, Greenpeace Česká republika, nebo jakékoli jiné pobočky Greenpeace.

Grafická úprava Matúš Molnár

V říjnu 2023 vydala Greenpeace Česká republika
Licence CC BY 4.0

PŘEDMLUVA	1
1. ZÁKLADNÍ INFORMACE	5
2. ÚVOD	7
2. 1. Obecné argumenty pro stíhání fosilních společností za usmrcení	7
2. 2. Činnost fosilních společností způsobuje smrt: globální a národní kontext	7
3. ANALÝZA ČESKÉHO PRÁVNÍHO ŘÁDU	9
3. 1. Definice trestného činu a požadavky	9
3. 2 Princip subsidiarity trestní represe	13
3. 3. Příčinná souvislost	13
3. 4. Naplnění pojmových znaků trestného činu	14
3. 5. Možné okolnosti vylučující protiprávnost	17
4. ANALÝZA POŽADAVKŮ MEZINÁRODNÍHO TRESTNÍHO PRÁVA	19
4. 1. Možnost trestně stíhat fosilní společnosti podle mezinárodního trestního práva	19
4.2. Základní právní požadavky podle Římského statutu pro trestní stíhání fosilních společností	19
5. ZÁVĚR	20
6. POZNÁMKY	21

PŘEDMLUVA

Budoucnost bude bez fosilního průmyslu, nebo nebude vůbec. Chceme-li zastavit klimatickou krizi, ale i další a podobně palčivé problémy jako je úbytek biodiverzity, vymírání živočišných i rostlinných druhů, lokální znečištění ovzduší, ničení rozsáhlých suchozemských i podvodních ekosystémů, fosilní průmysl musí skončit.

A zatímco lidé po celém světě žádají konec fosilního průmyslu, fosilní giganti se snaží získat ještě další díl společenského vlivu. Skupují média, skrze která popírají mnohokrát ověřená vědecká fakta o rozsahu environmentálních problémů, přestože o nich už dávno vědí. Skrze dominantní pozici v tolik zásadním odvětví jako je energetika vydírají politiky. Zatímco jsme my všichni měli kvůli energetické krizi hluboko do kapsy, oni na ní vydělávají miliardy. Lidé, kteří se snaží fosilní průmysl v zájmu naší budoucnosti zastavit pak čelý z jejich strany neustálým útokům - někde mediálním, jinde i fyzickým.

Zákonodárci i státní aparát všude po světě přitom v řešení zcela selhává a potřebná řešení navzdory mnoha úsilí přicházejí pomalu, pozdě a nebo vůbec. Demokratické instituce jako by tváří tvář klimatické krizi selhaly. Ústavním pořádkem slibované právo na zdravé životní prostředí, důstojný život a převzetí odpovědnosti za život budoucích generací neustále ustupuje zisku a zhýralosti hrstky

vyvolených.

Vedle exekutivní a legislativní moci je ale klíčovým prvkem demokracie i justice. Právě tam se máme domáhat spravedlnosti tehdy, pokud jsou naše práva porušována. Lidé organizující Klimatickou žalobu se po této cestě již vydali, když podali žalobu na nečinnost vlády. Viník klimatického rozvratu ale není pouze jeden. A nastal čas domáhat se spravedlnosti u těch, kteří se na něm podílejí přímo a ještě k tomu z toho mají prospěch.

Kdybych byl uhlobaron, zažaloval bych sám sebe. A už dost dávno. Když vidím množství utrpení, které fosilní průmysl způsobuje všude po světě, utrpení všeho živého, nemůžu se ubránit myšlence, že uhlobaroni a fosilní korporace mají totiž jedno velké štěstí: lidé, kteří volají po jejich konci nechtějí pomstu, ale spravedlnost.

Fosilní průmyslníci jsou zločinci a budoucí generace nám v tom dají jistě za pravdu. Otázkou zůstává, zda na takové soudy už nebude moc pozdě.

Analýza Greenpeace shrnuje základní rámec české právního řádu a jak dovést fosilní korporace a jejich vedení k odpovědnosti. Jsem upřímně rád, že taková analýza vznikla a že i lidé bez právního vzdělání získají přehled, jak soudní cestou dojít ke konci spalování fosilních paliv.

Přeji příjemné a inspirativní čtení.

Petr Doubravský

PETR DOUBRAVSKÝ

Na začátku roku 2019 spoluzakládal hnutí Fridays For Future v České republice, kde působil jako jeho mluvčí.

Nyní studuje Environmentální studia a Ekonomii na Masarykově univerzitě a působí v platformě Re-set, kde se věnuje spravedlivé transformaci uhelných regionů.

Petr Doubravský je také od roku 2021 členem správní rady Greenpeace Česká republika.

1. ZÁKLADNÍ INFORMACE

Tato analýza vychází z předpokladu, že trestní právo má chránit obyvatelstvo před společensky nejškodlivějšími činy. Někteří právní vědci a kriminologové tvrdí, že jeden z nejstrašnějších zločinů naší doby páchají společnosti spalující fosilní paliva („fosilní společnosti“). Nejenže jsou si vědomy toho, že výroba a spalování jejich produktů má smrtící účinky, ale dokonce již více než několik desetiletí šíří dezinformace o klimatických vědách a lobbují proti legislativě prosazující obnovitelné zdroje energie nebo přísnější ochranu životního prostředí.

V kontextu České republiky jsou fosilní společnosti zodpovědné za přibližně 75 % emisí skleníkových plynů¹. Jsou tedy hlavními původci klimatických změn, které mají na svědomí mnoho předčasných úmrtí obyvatelstva. V české populaci dochází u osob starších 65 let v průměru mezi 1001 až 10 000 úmrtími ročně, které jsou spojeny s klimatickými změnami².

Další kapitola analýzy je jádrem výzkumu. Zkoumá český právní řád v souvislosti s možnou trestní odpovědností a stíháním fosilních společností (právnických osob) a/nebo jejich vedení (fyzických osob) za usmrcení a další související trestné činy. Kapitola začíná pojednáním o základních aspektech trestní odpovědnosti, jak je vymezena v českém právním řádu, včetně definice trestného činu, subjektivní stránky trestného činu (*mens rea*), objektivní stránky trestného činu (*actus reus*) a příčinné souvislosti.

Práce se rovněž zabývá požadavky na odpovědnost fyzických a zejména právnických osob. Z analýzy vyplývá, že jednou z klíčových podmínek odpovědnosti fosilních společností je přičitatelnost jednání právnické osobě. Vzhledem k tomu, že české právo nepředpokládá, že by právní osoba byla schopna jednat sama o sobě, musí být trestný čin spáchán jednáním jejich zástupců nebo zaměstnanců, kteří jednají jménem fosilních společností, a následně přičitatelný těmto společnostem. Dále autoři rozebírají zásadu subsidiarity trestní represe, která odráží společenskou škodlivost trestného činu.

V další části analýza posuzuje, zda by fosilní společnosti mohly naplnit všechny znaky skutkové podstaty trestného činu podle českého trestního zákona v případě vraždy, usmrcení z nedbalosti, obecného ohrožení z nedbalosti a usmrcení spáchané obchodní společností nebo organizací (*corporate homicide*). V případě vraždy autoři došli k

závěru, že prokázání trestní odpovědnosti fosilních společností by bylo velmi obtížné, a to zejména proto, že trestní zákoník vyžaduje úmyslné jednání pachatele. V případě usmrcení z důvodu bezohledného chování (v českém právním prostředí z nedbalosti) existuje silnější důvod pro trestní stíhání, protože zde postačí nedbalost. Autoři taktéž tvrdí, že jednání fosilních společností lze kvalifikovat jako ohrožení lidského života z nedbalosti (v kontextu českého trestního práva označované jako obecné ohrožení z nedbalosti). Trestný čin usmrcení spáchané obchodní společností nebo organizací v českém trestním zákoníku definován není. V tomto případě by se použila obecná ustanovení o vraždě a usmrcení z nedbalosti.

Fosilní společnosti by se mohly odvolat na některé z okolností vylučujících protiprávnost, aby nebyly odpovědné za spáchaní trestného činu, jako je přípustné riziko nebo účinná lítost, avšak v tomto případě by byly irelevantní, protože nesplňují všechna definovaná kritéria podle českého trestního práva.

Autoři se dále stručně zabývají možností stíhat fosilní společnosti před Mezinárodním trestním soudem za předpokladu, že Česká republika nebude stíhat fosilní společnosti za porušení Římského statutu (pokud k porušení dojde). Autoři konstatují, že před tímto soudem není možné stíhat právní osoby. Avšak fyzické osoby, jako jsou generální ředitelé fosilních společností, by teoreticky mohly být postaveny před soud za spáchaní zločinu proti lidskosti. Je však třeba zdůraznit, že takový soudní proces by byl v historii Mezinárodního trestního soudu bezprecedentní a vyžadoval by podstatný posun v hodnotách soudu.

Závěrem lze říci, že české i mezinárodní trestní právo obsahuje relevantní normy a nástroje, které by mohly být využity k ukončení beztrestnosti fosilních společností. Jejich použití by sice bylo bezprecedentní, nikoliv však nemožné. Stejně jako mezinárodní trestní právo prošlo významnými změnami v důsledku nevidaných zločinů spáchaných za druhé světové války, objevují se hlasy, že fosilní společnosti již desítky let vědomě a záměrně přispívají k nebyvalým četným krizím, kterým dnes lidstvo čelí. Mimořádná opatření by tedy ve skutečnosti mohla být přiměřená.

Názory prezentované v tomto dokumentu nemusí nutně odrážet názory Greenpeace International, Greenpeace Česká republika, nebo jakékoli jiné pobočky Greenpeace.

2. ÚVOD

V následující části představujeme obecné důvody pro stíhání společností vyrábějících fosilní paliva (dále jen „fosilní společnosti“) za usmrcení způsobené klimatickými změnami. Poté následuje stručný popis situace z mezinárodní i národní perspektivy, kde autoři vysvětlují, jak jednání fosilních společností způsobuje smrt člověka.

2. 1. OBECNÉ ARGUMENTY PRO STÍHÁNÍ FOSILNÍCH SPOLEČNOSTÍ ZA USMRCENÍ

Tato analýza vychází z předpokladu, že primárním cílem trestního práva je chránit lidi před společensky neškodlivějšími činy. Rostoucí počet právních vědců a kriminologů však poukazuje na to, že trestní právo možná selhalo při plnění svého klíčového cíle⁵. Místo, aby se trestní právo soustředilo na největší výzvy naší doby, jako je zhoršující se klimatická krize, šesté masové vymírání nebo systematická degradace životního prostředí, které ohrožují nejen naše životy, ale i celou civilizaci, věnuje neúměrné množství času a energie řešení drobné majetkové trestné činnosti, jako jsou krádeže⁶. V žádném případě netvrdíme, že by majetková trestná činnost měla být dekriminalizována. Chceme pouze upozornit, že by mohly existovat zásadnější, společensky škodlivé činy, které jsou systematicky páčány přímo před našima očima na denní bázi a potenciálně dosahují rozsahu masových vražd, a které by si zasloužily přinejmenším stejnou, nebo dokonce větší pozornost ze strany státních zástupců.

Někteří akademici se domnívají, že jeden z nejstrašnějších zločinů naší doby mají na svědomí fosilní společnosti⁷. Konkrétní kroky českých fosilních společností jsou podrobněji popsány v následující kapitole.

2. 2. ČINNOST FOSILNÍCH SPOLEČNOSTÍ ZPŮSOBUJE SMRT: GLOBÁLNÍ A NÁRODNÍ KONTEXT

Změna klimatu a znečištění životního prostředí zabíjí. Podle Evropské agentury pro životní prostředí bylo v letech 1980-2017 v Evropě více než 90 000 úmrtí způsobeno klimatickými a povětrnostními jevy. Dále je 630 000 úmrtí ročně v Evropě spojeno se stresovými faktory životního prostředí, jako je například znečištění⁸. Znečištění životního prostředí vede k nemocem, jako jsou rakovina, srdeční choroby, mrtvice, respirační onemocnění a neurologické poruchy⁹. Je důležité poznamenat, že mezi jednotlivými evropskými zeměmi existují velké rozdíly, kdy ve východních částech Evropy je nejvyšší podíl úmrtí v jednotlivých zemích připisovaných životnímu prostředí. V České republice se 14-16 % úmrtí připisuje stresovým faktorům životního prostředí¹⁰. Pokud jde o počet úmrtí v důsledku horka u české populace starší 65 let, pohybuje se v průměru mezi 1001-10 000 úmrtími za rok¹¹.

Existují přesvědčivé důkazy, že spalování fosilních paliv, za které nesou odpovědnost především fosilní společnosti, je dominantní příčinou změny klimatu¹². V celosvětovém měřítku vzniká přibližně

Názory prezentované v tomto dokumentu nemusí nutně odrážet názory Greenpeace International, Greenpeace Česká republika, nebo jakékoli jiné pobočky Greenpeace.

79 % emisí skleníkových plynů („skleníkové plyny“) spalováním fosilních paliv¹³. Pokud jde o Českou republiku, fosilní společnosti jsou zodpovědné za téměř 75 % národních emisí skleníkových plynů, přičemž dominantní postavení zaujímá energetický sektor, který produkuje téměř 40 % národních emisí skleníkových plynů ročně¹⁴.

V České republice existují tři hlavní fosilní společnosti, které jsou zodpovědné za rozsáhlou těžbu a spalování fosilních paliv (především hnědého uhlí)¹⁵. První je společnost ČEZ, jejímž většinovým vlastníkem je Česká republika. Její činnost se zaměřuje mimo jiné na těžbu hnědého uhlí (např. hnědouhelný důl Bílina nebo Lom Nástup – Tušimice) a na výrobu elektřiny a tepla v hnědouhelných elektrárnách, jako jsou Ledvice, Tušimice, Pruněřov, Mělník atd.¹⁶ Jedná se o jednu z nejvlivnějších společností v zemi, která pravidelně generuje nejvyšší roční zisky¹⁷. V roce 2022 dosáhl její čistý zisk astronomických 80,7 miliardy Kč (cca 3,4 miliardy EUR)¹⁸. Kromě těžby, spalování, distribuce a prodeje svého smrtícího produktu (hnědého uhlí)¹⁹, má společnost k dispozici silné oddělení pro styk s veřejností (tj. lobbying). Vedoucí oddělení pro styk s veřejností společnosti ČEZ je zároveň předsedou energetické sekce Hospodářské komory ČR, která je zodpovědná za předkládání oficiálních připomínek a návrhů k předkládaným energetickým a ekologickým zákonům.

Druhou vlivnou fosilní společností je Sev.En. Energy, kterou vlastní miliardář a jeden z nejbohatších

českých investorů Pavel Tykač. Sev.En Energy je provozovatelem hnědouhelné elektrárny s největší uhlíkovou náročností v České republice, elektrárny Počerady²⁰. Společnost Sev.En Energy je také provozovatelem podobně špinavé elektrárny Chvaletice, která údajně ovlivňovala krajské úřady, aby nad jejím údajně nezákonným provozem²² přivíraly oči, a také získávala různé výjimky, které později soudy shledaly nezákonnými²³. Firma Sev.En také údajně šíří falešné zprávy a dezinformace o obnovitelných zdrojích energie.²⁴

Poslední vlivnou fosilní společností je Energetický a průmyslový holding (EPH), kterou vlastní miliardář a jeden z nejvlivnějších českých investorů Daniel Křetínský. Ačkoli investuje do širokého portfolia energetických zdrojů po celé Evropě, v České republice se zaměřuje především na teplárenství, kde provozuje kogenerační teplárny, například Opatovice nebo Teplárna Plzeň²⁵. Jeho zástupci jsou spolu se zástupci Sev.En Energy poměrně aktivní v zájmové organizaci Teplářenské sdružení. Tento subjekt je známý tím, že lobbuje proti obnovitelným zdrojům energie a akumulaci, protože ohrožuje jeho dominantní postavení na trhu s podpůrnými energetickými službami. Silný lobbying této společnosti je podle našeho názoru jedním z důvodů, proč Česká republika v roce 2023 stále ještě plně neimplementovala zimní energetický balíček EU z roku 2019 a výrazně zaostává za rozvojem obnovitelných zdrojů energie a akumulace na svém území.

3. ANALÝZA ČESKÉHO PRÁVNÍHO ŘÁDU

Autoři již zmínili, že hlavním cílem této studie je prozkoumat možnosti stíhání fosilních společností (právnických osob) a/nebo jejich vedení (fyzických osob) za usmrcení. Tato práce se konkrétně zaměří na následující trestné činy:

- A. Vražda
- B. Usmrcení z nedbalosti
- C. Obecné ohrožení z nedbalosti
- D. Usmrcení spáchané obchodní společností nebo organizací (z nedbalosti)

Pro dosažení cíle této práce je nezbytné nejprve pochopit právní požadavky stanovené českým právním systémem týkající se možné trestní odpovědnosti fosilních společností. Tato kapitola začíná pojednáním o základních aspektech trestní odpovědnosti dle českého práva, včetně definice trestného činu, příčinné souvislosti, subjektivní stránky trestného činu, odpovědnosti fyzických a právnických osob. Následně se autoři věnují konkrétním znakům skutkové podstaty výše uvedených trestných činů.

3.1. DEFINICE TRESTNÉHO ČINU A POŽADAVKY

V souladu s českou trestněprávní doktrínou může být trestný čin označen jako základ trestní odpovědnosti pachatele²⁶. Spáchaním trestného činu vzniká pachateli trestní odpovědnost, která se vztahuje k povinnosti strpět sankce stanovené trestním zákonem za příslušný trestný čin. Trestný čin je definován v § 13 odst. 1 zákona. č. 40/2009 Sb. (dále jen „trestní zákoník“) takto: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“.

Výše uvedený text trestního zákoníku představuje formální pojetí (definici) trestného činu (odpovědnosti), tj. že čin je považován za trestný pouze tehdy, pokud vykazuje zákonem stanovené znaky²⁷. Jaké znaky musí každý čin naplňovat, aby byl považován za trestný? Existují tři skupiny zákonných požadavků (znaků), které musí být splněny, a to:

- A. Protiprávnost činu
- B. Obecné znaky trestného činu (věk a přičetnost fyzické osoby, přičitatelnost právnické osobě)
- C. Typové znaky trestného činu (objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka).²⁸

Názory prezentované v tomto dokumentu nemusí nutně odrážet názory Greenpeace International, Greenpeace Česká republika, nebo jakékoli jiné pobočky Greenpeace.

3.1.1 PROTIPRÁVNOST ČINU

Protiprávností rozumíme rozpor jednání s právní normou v rámci českého právního řádu, jde o jednání, které je touto právní normou zakázáno. Tento znak úzce souvisí se zásadou legality, která je jednou ze základních zásad trestního práva a bývá vyjádřena formulí „nullum crimen (nulla poena) sine lege“. V případě usmrcení je protiprávnost činu usmrcení jiné osoby vyjádřena přímo v textu trestního zákoníku, tudíž je tato podmínka splněna.

3.1.2 OBECNÉ ZNAKY TRESTNÉHO ČINU

Tyto znaky musí vykazovat každý trestný čin (nebo spíše každý pachatel). Proto na jejich základě nelze trestné činy rozlišovat.²⁹

Jedním ze znaků je požadovaný věk. Tato podmínka je spojena pouze s trestní odpovědností fyzických osob. Podle § 25 trestního zákoníku musí pachatel k trestní odpovědnosti dosáhnout věku patnácti let. Uvedená podmínka je splněna ve vztahu k fyzickým osobám podílejícím se na řízení fosilních společností. Podmínka přičetnosti není pro tuto studii důležitá, neboť je rovněž v naprosté většině případů splněna.

Pro účely této analýzy je z obecných znaků trestného činu nejvýznamnějším faktorem přičitatelnost, která je spojena výhradně s trestní odpovědností právnických osob. Trestní odpovědnost právnických osob (včetně fosilních společností) upravuje zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“). Český právní řád nepředpokládá, že by právnická osoba byla schopna jednat sama, ale jedná prostřednictvím svých zástupců (vedoucích osob) nebo zaměstnanců, a proto tyto osoby hrají v trestní odpovědnosti právnických osob významnou roli. Podle § 8 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob je trestný čin přičitatelný právnické osobě (korporaci), jestliže byl spáchán v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak:

a. statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,

b. osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),

c. ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby,

d. zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c), např. agenturní pracovník).

Kromě toho musí zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení jednat: (i) na základě rozhodnutí, schválení, souhlasu nebo pokynu orgánů obchodní korporace nebo osob uvedených pod písmeny a) až c) výše, nebo (ii) proto, že orgány obchodní korporace nebo osoby uvedené pod písmeny a) až c) výše nepřijaly opatření, ať již stanovená zákonem, nebo ta, která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména pokud neprovedly potřebnou kontrolu činnosti zaměstnanců nebo jiných osob, kterým jsou nadřizeny, nebo neučinily potřebné kroky k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Ačkoli je pro vyvození trestní odpovědnosti fosilní společnosti nezbytné, aby bylo jednání fyzické osoby přičteno právnické osobě, identifikace konkrétní fyzické osoby jednající jménem korporace není nutná³⁰ a trestní odpovědnost fosilní společnosti není závislá na trestní odpovědnosti fyzické osoby. Korporace tedy může nést v určitém případě odpovědnost, i když fyzická osoba ji nenese.³¹

Pokud právnická osoba prokáže, že přijala veškerá přiměřená opatření, aby zabránila spáchání trestného činu, je navzdory výše uvedenému zproštěna trestní odpovědností³². Řada právnických osob proto zavádí systém prevence nebo náležitě péče za účelem důsledné kontroly a dohledu nad svými zaměstnanci. V případě usmrcení způsobeného klimatickými změnami však tyto systémy náležitě péče nemohou chránit fosilní společnost před trestní odpovědností, protože smrt by nebyla důsledkem porušení právních norem (zákonů), podle kterých funguje, ale spíše důsledkem běžné obchodní činnosti fosilní společnosti (spalování fosilních paliv). I když tedy budou fosilní společnosti (a jejich vedoucí pracovníci) dodržovat pravidla výše uvedených systémů, výsledný dopad na klima a lidské zdraví bude stále stejný.

Je důležité poznamenat, že podle českého práva nemohou být všechny trestné činy spáchány právnickými osobami (přičítány právnickým osobám). V § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob jsou jasně vymezeny trestné činy,

za které právnické osoby nemohou nést odpovědnost. Žádný z trestných činů, o nichž pojednává tato analýza, do tohoto výčtu nespadá, což znamená, že právnické osoby mohou být odpovědné za trestné činy, jako je vražda, usmrcení z nedbalosti, obecné ohrožení z nedbalosti. Jedinou výjimkou je zabití, za které právnické osoby nemohou být trestně odpovědné.

3.1.3 TYPOVÉ ZNAKY TRESTNÉHO ČINU

Typové znaky lze definovat jako soubor typických znaků, které od sebe odlišují různé druhy trestných činů. Jedná se o popis konkrétního typu trestného činu, který obsahuje výčet jednotlivých znaků, jež musí být naplněny, aby se jednalo o trestný čin. Prvním znakem je objekt, což je zákonem chráněný zájem, proti němuž trestný čin směřuje. V případě usmrcení je objektem lidský život.

Objektivní stránka, definovaná v jurisdikcích trestního práva založených na common law jako actus reus, je charakterizována jednáním (včetně opomenutí), jeho následkem (porušením nebo ohrožením výše definovaného objektu) a příčinným vztahem mezi nimi. Je základem trestné činnosti, a proto lze na základě této stránky trestné činy od sebe nejzřetelněji odlišit. Objektivní stránka vymezuje způsob, jakým byl trestný čin spáchán, a jeho následky.³³ Vzhledem k tomu, že téma příčinné souvislosti je rozebráno v kapitole 3.3 níže, není třeba jej zde blíže popisovat.

Dalším typovým znakem je subjekt trestného činu, kterým je v podstatě pachatel. V trestním zákoníku je pachatel definován takto: „Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná“.³⁴ Pachatelem trestného činu je spolupachatel a účastník trestného činu i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby (především osoby, která není trestně odpovědná). V této souvislosti je při posuzování možného trestného činu fosilní společnosti nutné vzít v úvahu, že vážné poškození zdraví nebo smrt způsobené změnou klimatu je výsledkem jednání více subjektů (fosilních společností). Tyto subjekty však nebudou považovány za spolupachatele, protože chybí prvek „úmyslného společného jednání“³⁵. Míra dopadu činností každé fosilní společnosti na klima by tedy měla být posuzována samostatně, ale zároveň s přihlédnutím k aktuálnímu stavu klimatu. V případě, že je pachatelem právnická osoba, musí být porušení zákonem chráněného zájmu přičitatelné této právnické osobě (jak je uvedeno výše). Je důležité zmínit, že některé právnické osoby jsou z trestní odpovědnosti vyloučeny, a to Česká republika spolu s obcemi (územními samosprávnými celky) při výkonu veřejné moci. Mohou však nastat případy, kdy se tyto dva subjekty podílejí na vlastnictví jiné právnické osoby (např. společnost ČEZ, kterou většinou vlastní Česká republika, jak bylo uvedeno výše). V těchto případech majetková účast státu nebo samosprávného celku nezbavuje tyto společnosti trestní odpovědnosti, a proto mohou být státní

Názory prezentované v tomto dokumentu nemusí nutně odrážet názory Greenpeace International, Greenpeace Česká republika, nebo jakékoli jiné pobočky Greenpeace.

společnosti trestně stíhány.³⁶ V kontextu této studie neexistují žádné specifické požadavky na subjekt usmrcení (nebo jiných zde zkoumaných trestných činů), což znamená, že tyto trestné činy může spáchat jakákoli osoba, na rozdíl od některých trestných činů, které mají specifické subjekty, jako je vražda novorozence matkou.

Posledním znakem je subjektivní stránka (jurisdikcích *common law* se používá *mens rea*) a lze ji definovat jako vnitřní psychický vztah pachatele k jeho protiprávnímu chování a zavinění. Zavinění představuje psychický stav pachatele ve vztahu k trestnému činu. Trestní zákoník je založen na zásadě, že trestní odpovědnost je striktně založena na zavinění. Bez zavinění není trestného činu, a tudíž ani trestu (*nulum crimen sine culpa*).³⁷ Existují dvě základní formy zavinění – úmysl a nedbalost. Každá z těchto dvou forem se dále dělí na dva typy – přímý a nepřímý úmysl, vědomou a nevědomou nedbalost.³⁸ V případě přímého úmyslu si pachatel byl vědom, že může porušit nebo ohrozit zákonem chráněný zájem, a chtěl porušení nebo ohrožení způsobit. Naproti tomu nepřímý úmysl se vztahuje na případy, kdy pachatel věděl, že může porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákoníkem, a pro případ, že jej způsobí, byl s tím srozuměn (smířen s následkem). Při vědomé

nedbalosti pachatel věděl, že může porušit nebo ohrozit zákonem chráněný zájem, ale bez přiměřených důvodů se domníval, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí. Do nevědomé nedbalosti spadají případy, kdy pachatel nevěděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zákonem chráněný zájem, ačkoli to s ohledem na okolnosti a své osobní poměry vědět měl a mohl. Mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí je často tenká hranice, a proto je na soudu, aby podrobně zkoumal zavinění. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmysl, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí nedbalost.³⁹ Bezohlednost (*recklessness*) je jedna z forem zavinění užívaná v *common law*, české právo tento pojem přímo nezná. V českém kontextu však lze bezohlednost nejlépe přirovnat k nedbalosti (konkrétně k nedbalosti vědomé). Důležitým aspektem je také otázka zavinění právnických osob. Jak již bylo uvedeno výše, trestní odpovědnost právnických osob je založena na přičitatelnosti. Zavinění právnické osoby ve vztahu k trestnému činu je tedy odvozeno od zavinění fyzické osoby, která při spáchání trestného činu jednala v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti.⁴⁰ Otázka zavinění je dále rozvedena v kapitole 3.4. této studie v souvislosti s analýzou čtyř konkrétních trestných činů.

3.2 PRINCIP SUBSIDIARITY TRESTNÍ REPRESE

České trestní právo však není založeno pouze na formálním pojetí trestní odpovědnosti, ale pracuje i s materiální stránkou – společenskou škodlivostí. Ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákoníku zakotvuje zásadu subsidiarity trestní represe následujícím způsobem: „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“ Podle této zásady lze prostředky trestního práva použít pouze v případech, které dosahují požadované míry společenské škodlivosti (známá též jako zásada *ultima ratio*). Zjednodušeně lze tuto zásadu vysvětlit tak, že příslušné orgány veřejné moci si musí vždy položit otázku, zda neexistují jiné dostatečné právní nástroje (občanského práva nebo správního práva), které by porušení práva mohly řešit. Jestliže prokážeme, že existuje příčinná souvislost mezi jednáním fosilních společností (spalováním fosilních paliv) a konkrétními úmrtími, která následovala, pak musíme dojít k závěru, že v českém právu neexistují dostatečné právní nástroje (kromě trestního práva), které by mohly tento problém přímo řešit. Jednoduše proto, že pokud jednání jedné osoby vede k úmrtí člověka, pak toto porušení práva nelze napravit jinými prostředky než prostředky trestního práva.

V české trestněprávní doktríně se navíc objevily polemiky ohledně role subsidiarity trestní represe při formulování trestní odpovědnosti.⁴¹ Nejnovější studie přinášejí cenné argumenty na podporu formálně materiálního pojetí trestní odpovědnosti, např. výklad společenské škodlivosti, jako materiální stránky trestného činu.⁴²

3.3. PŘÍČINNÁ SOUVISLOST

Jedním z nejnáročnějších aspektů stíhání fosilních společností za usmrcení způsobené klimatickou změnou by bylo prokázání příčinné souvislosti mezi jejich jednáním a konkrétními úmrtími, která následovala.

Česká doktrína o příčinné souvislosti je založena na zásadě *conditio sine qua non*, která vychází ze stejné logiky jako test „but-for“, používaný v jurisdikcích *common law*. K prokázání příčinné souvislosti si český státní zástupce klade jednoduchou otázku: Kdyby nebylo X, nastalo by Y? Pokud je jednání pachatele rozhodujícím faktorem, bez něhož by k následku nedošlo, je příčinná souvislost prokázána.⁴³

Pokud je jednání pachatele doprovázeno jiným faktorem, který přispívá ke vzniku následku, ale jednání pachatele zůstává podstatným faktorem, bez kterého by následek nenastal, příčinná souvislost není přerušena. Příčinná souvislost by byla přerušena pouze tehdy, pokud by nová okolnost působila jako výlučná a nezávislá příčina, která by způsobila následek bez ohledu na jednání pachatele.

V případě vraždy příčinná souvislost mezi jednáním pachatele a smrtí oběti není vyloučena (přerušena), jestliže pachatel postupně vylákal oběť do takové situace, že oběť sama spustila smrtící mechanismus, který způsobil její smrt, jestliže šance oběti vyhnout se smrtelnému následku byly v důsledku jednání pachatele velmi malé a prakticky nereálné.⁴⁴

Při aplikaci této doktríny na jednání fosilní společnosti by argumentace mohla vypadat následovně. Domácí fosilní společnosti jsou nejvýznamnějším zdrojem emisí skleníkových plynů v České republice. Pokud by české fosilní společnosti netěžily, nevyráběly, neuváděly na trh a neprodávaly fosilní paliva, při jejichž používání se do atmosféry vypouští přes 85 milionů tun (tj. většinu) skleníkových plynů zachycujících teplo ročně,⁴⁵ změna klimatu by byla podstatně méně katastrofická a počet obětí by byl výrazně nižší. Jinými slovy, k mnoha předčasným úmrtím by nedošlo za předpokladu, že by se fosilní společnosti zdržely těžby, výroby, uvádění na trh a prodeje fosilních paliv. Navíc ani jeden spotřebitel nesmí být považován za pachatele sám, tj. za to, že odebírá teplo nebo elektřinu z hnědouhelné elektrárny, neboť v systému vysoce závislém na spalování fosilních paliv, zavedeném a udržovaném fosilními společnostmi, je šance vyhnout se produktu velmi malá a prakticky nereálná.

Přesný počet úmrtí způsobených fosilními společnostmi nebo konkrétní fosilní společností by mohla prokázat odborná studie z oblasti klimatické epidemiologie. Ačkoliv je vědecky nemožné určit identitu každé konkrétní oběti, je možné prokázat, že určité procento populace (tj. určitý počet lidí) by předčasně nezemřelo za předpokladu, že by k jednání fosilní společnosti nedošlo. Vzhledem k tomu, že trestní zákoník nevyžaduje, aby byla známa totožnost oběti, stačil by k stíhání trestného činu pouhý počet neidentifikovatelných obětí.

Využití epidemiologických studií k prokázání příčinné souvislosti mezi znečištěním životního prostředí a celkovým počtem onemocnění nebo úmrtí je poměrně běžné nejen v oblasti environmentálních věd, ale také v oblasti práva životního prostředí. Je uznáváno v judikatuře Soudního dvora Evropské unie (SDEU).⁴⁶ Doporučovali bychom proto v případě stíhání fosilních společností používat analogické důkazy, aby bylo nade vší pochybnost prokázáno, že k úmrtím souvisejícím s klimatem (a jejich počtu) došlo.

3. 4. NAPLNĚNÍ POJMOVÝCH ZNAKŮ TRESTNÉHO ČINU

Tato kapitola popisuje, zda by mohly být naplněny všechny znaky skutkové podstaty trestného činu v případě vraždy, usmrcení z (vědomé) nedbalosti, obecného ohrožení z (vědomé) nedbalosti a usmrcení spáchaného obchodní společností nebo organizací. Subjektivní stránka (*mens rea*) i objektivní stránka trestného činu (*actus reus*) jsou posuzovány v níže uvedených podkapitolách. Každá z podkapitol obsahuje také stručné informace o trestech, které mohou být pachateli uloženy, a o promlčecích lhůtách příslušného trestného činu.

3. 4. 1. USMRCENÍ (V TOMTO PŘÍPADĚ ÚMYSLNÉ, TEDY VRAŽDA)

Článek 140 trestního zákoníku definuje úmyslné usmrcení jiné osoby jako vraždu.⁴⁷ Trestní zákoník rozlišuje dva druhy vraždy – prostou vraždu a úkladnou vraždu (spáchaná s předchozím rozmyslem nebo po předchozím uvážení).

Prostá vražda je spáchaná bez přechodného uvážení (např. v zápalu vášně). Pachatel jedná impulzivně, často pod vlivem alkoholu nebo jedná spontánně či v afektu. Naproti tomu v případě úkladné vraždy (kvalifikované) je pachatelem osoba, která úmyslně usmrtila jinou osobu „s předchozím rozmyslem a po předchozím uvážení“.⁴⁸ Z těchto důvodů není prostá vražda pro tuto analýzu relevantní, protože případné protiprávní jednání fosilní společnosti (spalování fosilních paliv) se neděje impulzivně, z ničeho nic, ale spíše v rámci jejich pravidelné podnikatelské činnosti. Studie by se tedy měla zaměřit na vraždu s předchozím rozmyslem nebo po předchozím uvážení.

Objektivní stránka trestného činu (*actus reus*) spočívá v usmrcení člověka, a to jakýmkoli způsobem, včetně dlouhodobého jednání směřujícího k usmrcení, například podáním jedu v malých dávkách po delší dobu.⁴⁹ Trestný čin vraždy je tedy dokonán až tehdy, když oběť zemře v důsledku jednání pachatele. V kontextu této studie by tedy jednání fosilní společnosti (spalování fosilních paliv, která pomalu znečišťují ovzduší a urychlují změnu klimatu) muselo být v příčinné souvislosti se skutečným usmrcením jiné osoby. Prokázání této příčinné souvislosti je zřejmě nejproblematictější částí případné trestní

Názory prezentované v tomto dokumentu nemusí nutně odrážet názory Greenpeace International, Greenpeace Česká republika, nebo jakékoli jiné pobočky Greenpeace.

odpovědnosti fosilních společností a jejich stíhání, jak jsme již zjistili v kapitole 3.3.

Pokud jde o subjektivní stránku (zavinění) a vraždy, pachatel musí vždy jednat s úmyslem usmrtit. Státní zástupce by musel prokázat alespoň *nepřímý úmysl* pachatele. To znamená, že pachatel si musí být přinejmenším vědom toho (a smířit se s tím), že jeho jednání způsobí smrt jiné osoby, a tento následek je rizikem, které je ochoten podstoupit, aby dosáhl toho, co přímo chce.⁵⁰ Najít rozdíl mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí je často velmi obtížné. Obžaloba by tedy musela předložit pádné důkazy o tom, že fosilní společnosti (a fyzické osoby jednající jejich jménem – s ohledem na přičitatelnost) si byly vědomy možného dopadu svého jednání (možné smrti), ale rozhodly se toto riziko podstoupit a pokračovaly ve spalování fosilních paliv.

Za vraždu lze uložit několik trestů. Asi nejpřísnějším z nich je zrušení fosilní společnosti, které by mohlo být uloženo fosilní společnosti se sídlem v České republice, avšak za podmínky, že činnost fosilní společnosti spočívala zcela nebo převážně ve spáchání trestného činu.⁵¹ Z tohoto důvodu by mohlo být pro státního zástupce obtížné prokázat, že činnost fosilní společnosti byla zcela nebo převážně trestné povahy. Soud může rovněž rozhodnout o zákazu činnosti fosilní společnosti a o uložení finančních sankcí (včetně propadnutí majetku). Za účelem informování široké veřejnosti o odsouzení může soud navíc rozhodnout o

zveřejnění rozsudku v hromadných sdělovacích prostředcích (nebo jakýchkoli jiných médiích, které soud uzná za vhodné) na náklady pachatele. Všechny výše uvedené tresty lze kombinovat.

Promlčecí lhůta u trestného činu vraždy může být 15 nebo 30 let od dokonání trestného činu v závislosti na závažnosti trestného činu (vražda těhotné ženy, vícenásobná vražda). Jednání fosilní společnosti by však mohlo být bráno jako pokračující, v takovém případě by promlčecí lhůta nezačala běžet vůbec.

3. 4. 2. USMRCENÍ Z NEDBALOSTI

Trestní zákoník se zabývá usmrcením z nedbalosti v § 143. Pachatelem tohoto trestného činu je definován každý, „Kdo jinému z nedbalosti způsobí smrt“.

Z litery zákona je zřejmé, že pokud jde o subjektivní stránku trestného činu (*mens rea*), považuje se za dostatečnou nedbalost. Na rozdíl od vraždy pachatel nejedná s úmyslem, naopak úmysl musí být vždy vyloučen (i úmysl způsobit újmu na zdraví). Proto je pachatel trestně odpovědný i v případě, že nevěděl, že svým jednáním může jiného usmrtit, ale vzhledem k okolnostem to vědět měl a mohl. Měl a mohl si alespoň představit, že průběh událostí, které nastaly, může vést ke smrti oběti.⁵² Vzhledem k současnému stavu poznání musí mít fosilní společnosti jasnou představu o škodlivých dopadech a nebezpečích spojených s jejich činností,

Názory prezentované v tomto dokumentu nemusí nutně odrážet názory Greenpeace International, Greenpeace Česká republika, nebo jakékoli jiné pobočky Greenpeace.

pokud jde o naše klima, pohodu a celkové zdraví. Z těchto důvodů by si fosilní společnosti měly jasně představit, že jejich činnost může vést i ke smrti člověka. Lze tedy konstatovat, že podmínka nedbalosti by mohla být naplněna.

Objektivní stránka usmrcení z nedbalosti je dosti podobná objektivní stránce vraždy. Čin spočívá v usmrcení, tj. způsobení smrti jiné osoby, a je dokonán, když oběť zemře v důsledku jednání pachatele. Uplatní se stejné podmínky jako u vraždy – obžaloba by musela prokázat, že jednání fosilních společností (spalování fosilních paliv) bylo příčinou smrti jiné osoby. Jak již bylo uvedeno výše v kapitole týkající se příčinné souvislosti, pokud existuje více příčin následku, musí jednání pachatele představovat podstatnou nebo zásadní příčinu, bez níž by k následku nedošlo.⁵³ V souvislosti s touto studií by bylo třeba shromáždit posudky příslušných znalců, aby bylo prokázáno, že činnost fosilních společností je podstatnou nebo základní příčinou smrti příslušných obětí. Opět, jak jsme již několikrát učinili, upozorňujeme, že otázka příčinné souvislosti je pravděpodobně nejproblematictějším aspektem této analýzy.

Pokud jde o možné potrestání fosilních společností a tresty, které by jim mohly být uloženy, odkazujeme na příslušný odstavec v kapitole 3.4.1. o vraždě. Druhy trestů, které lze použít, jsou u obou trestných činů stejné.

Základní promlčecí lhůta u usmrcení z nedbalosti je 5 let, ale v některých případech může být 10 nebo 15 let (např. smrt dvou nebo více osob). Tato lhůta začíná běžet od okamžiku dokonání trestného činu, ale jak již bylo zjištěno, činnost fosilních společností stále probíhá, proto existuje možnost, že jednání fosilních společností by mohlo být vykládáno jako pokračující, což by naznačovalo, že promlčecí lhůta vůbec nezačala běžet.

3. 4. 3. OBECNÉ OHROŽENÍ Z NEDBALOSTI

Ohrožení lidského života z nedbalosti je upraveno v § 273 trestního zákoníku, který definuje trestný čin obecného ohrožení z nedbalosti.

Pokud jde o subjektivní stránku (*mens rea*), postačí nedbalost. Musí být prokázáno, že pachatel buď věděl, že může porušit nebo ohrozit zákonem chráněný zájem, ale bez přiměřených důvodů se domníval, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ačkoliv o tom vzhledem k okolnostem vědět mohl a měl.

Objektivní stránku tohoto trestného činu (*actus*

reus) § 273 trestního zákoníku definuje: „Kdo z nedbalosti způsobí obecné nebezpečí tím, že vydá lidi v nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví nebo cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že zapříčiní požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání, nebo takové obecné nebezpečí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění“.

Při aplikaci výše uvedených norem na chování fosilní společnosti je zřejmé, že fosilní společnosti si jsou vědomy negativních dopadů a rizik, které výroba, prodej a spalování fosilních paliv způsobují našemu klimatu, životům a zdraví,⁵⁴ ale bez dostatečného důvodu se mohou spoléhat, že k tomuto negativnímu efektu nedojde, například díky nějakému budoucímu vynálezu, který odstraní všechny emise skleníkových plynů z atmosféry. Protože však takové naděje zůstávají nereálné, naplňuje jednání fosilních společností znaky nedbalosti a případně i nepřímého úmyslu.

Všechny objektivní znaky obecného ohrožení z nedbalosti by mohly být v tomto případě naplněny. Spalování fosilních paliv fosilními společnostmi vystavuje lidi nebezpečí smrti, jakož i těžké tělesné a majetkové újmy tím, že způsobuje škodlivý skleníkový efekt v atmosféře. Rozsáhlý skleníkový efekt a s ním spojená změna klimatu jsou podobně nebezpečné jako požár, povodeň nebo výbuch. Vedením lobbistických kampaní za prodloužení životnosti hnědouhelných elektráren a zpomalení zavádění obnovitelných zdrojů energie české fosilní společnosti navíc znesnadňují odvrácení a zmírnění změny klimatu, což lze klasifikovat i jako obecné ohrožení z nedbalosti.

Trest uložený fosilním společností za spáchání obecného ohrožení z nedbalosti může zahrnovat zrušení fosilní společnosti, zákaz činnosti (maximálně na 20 let) a finanční pokuty. Soud může uložit i trest zveřejnění rozsudku ve sdělovacích prostředcích, pokud je třeba, aby byla veřejnost o odsouzení informována, zejména s ohledem na povahu a závažnost trestného činu, nebo pokud to vyžaduje zájem na ochraně bezpečnosti osob a společnosti. Výše uvedené tresty lze kombinovat.

Promlčecí lhůta činí 3 roky od dokonání trestného činu. Jelikož však výše uvedené jednání fosilních společností pokračuje, bylo by možné argumentovat, že k promlčení nedošlo, neboť promlčecí lhůta vůbec nezačala běžet. Proto stíhání fosilních společností za obecné ohrožení z nedbalosti není promlčené.

3. 4. 4. USMRČENÍ SPÁCHANÉ OBCHODNÍ SPOLEČNOSTÍ NEBO ORGANIZACÍ A DALŠÍ POTENCIÁLNÍ TRESTNÉ ČINY

V českém trestním zákoníku neexistuje zvláštní paragraf, který by definoval usmrcení spáchané obchodní společností nebo organizací (*corporate homicide*). Na usmrcení spáchané obchodní společností nebo organizací se může vztahovat obecná část o vraždě (viz kapitola 3.4.1. výše). Existuje však několik dalších trestných činů, které by mohly platit v případě jednání fosilních společností.

Nejrelevantnější paragrafy trestního zákoníku jsou v tomto směru ty, které pojednávají o trestných činech proti životnímu prostředí (§ 293 až 308), zejména poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293) a poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti (§ 294). Každý z těchto trestných činů však vyžaduje, aby pachatel porušil také některý z právních předpisů o životním prostředí. Paradoxně jedna z nejzávažnějších ekologických katastrof, ohrožující nejen životy lidí, ale i celé ekosystémy, nenaplnuje skutkovou podstatu poškození a ohrožení životního prostředí, jak je definuje trestní zákoník. Řešením by mohlo být rozšíření působnosti trestných činů proti životnímu prostředí o ekocidu. To však žádná z vládnoucích politických stran nenavrhuje.

3. 5. MOŽNÉ OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST

V této kapitole jsou uvedeny nejpravděpodobnější okolnosti vylučující protiprávnost uvedené v trestním zákoníku, na které by se mohly odvolat fosilní společnosti, a argumenty prokazující, že tyto okolnosti nejsou relevantní.

3. 5. 1. PŘÍPUSTNÉ RIZIKO

Podle § 31 trestního zákoníku trestný čin nespáchá, kdo v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měl v době svého rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zákonem chráněný zájem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak.

Dále § 31 trestního zákoníku uvádí, že nejde o přípustné riziko, jestliže taková činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by jí byl dán k ní v souladu s jiným právním předpisem souhlas, nebo výsledek, k němuž směřuje, zcela zřejmě neodpovídá míře rizika, anebo provádění této činnosti zřejmě odporuje požadavkům jiného právního předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přičí dobrým mravům.

Fosilní společnosti mohou tvrdit, že jejich činnost,

jako je výroba energie z fosilních paliv, je skutečně společensky prospěšná, protože chrání naše zdraví a životy v zimě, dodávají elektřinu do nemocnic lidem, jejichž život závisí na elektrických strojích, a obecně nás chrání před rozsáhlým výpadkem proudu, který by mohl ohrozit nejen fungování celé naší společnosti, ale i několik lidských životů.

Tento argument by však byl relevantní pouze v případech, že by neexistovaly jiné, méně destruktivní způsoby výroby energie. Toto tvrzení by mohlo platit na konci 19. století, ale s rozvojem technologií by se dalo argumentovat, že v současné době je možné nahradit fosilní paliva jinými, čistými zdroji energie, jako jsou obnovitelné zdroje (v kombinaci se zvýšenou energetickou účinností a inteligentními sítěmi), a dosáhnout stejných společensky prospěšných výsledků, aniž by docházelo v tak masovém měřítku k poškozování životů a zdraví lidí. Navíc, i kdyby tato řešení neexistovala, podle § 31 odst. 2 trestního zákoníku se nelze na okolnost vylučující protiprávnost, v tomto případě přípustné riziko, odvolat za cenu poškození lidských životů a zdraví, pokud k tomu nebyl dán souhlas. Na rozdíl od kouření tabáku se nelze vyhnout negativním účinkům velkokapacitní výroby fosilních paliv, i když dotyčná osoba s jednáním fosilní společnosti nesouhlasí. Proto se nelze v tomto případě na okolnost vylučující protiprávnost, v tomto případě přípustné riziko, odvolat.

3. 5. 2. ÚČINNÁ LÍTOST

Účinná lítost vychází z okolností, které nastaly po spáchání trestného činu (trestný čin byl dokonán), ale před pravomocným rozhodnutím příslušného soudu. Mezi tyto okolnosti patří zejména odstranění nebo náprava škodlivého následku trestného činu nebo jeho včasné oznámení. Jsou-li splněny podmínky účinné lítosti, pak dojde k zániku trestní odpovědnosti pachatele.⁵⁵

České trestní právo rozlišuje účinnou lítost fyzických osob a účinnou lítost právnických osob. Pro účely této analýzy je relevantnější druhá z nich, neboť je více spojena s možnou nápravou škodlivých dopadů činnosti fosilních společností (znečišťování a urychlování klimatických změn způsobených spalováním fosilních paliv).

§ 11 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob stanoví požadavky na uplatnění účinné lítosti. První podmínkou, která musí být splněna, je, že právnická osoba dobrovolně upustila od dalšího protiprávního jednání. Přestože některé z největších českých fosilních společností zavedly strategie týkající se dekarbonizace a udržitelného rozvoje,⁵⁶ pokračují ve spalování fosilních paliv a lobbování za povolenky na fosilní paliva (výjimky). Proto lze tvrdit, že tato první podmínka není splněna.

Zákon dále ukládá těmto právnickým osobám, aby buď odstranily nebo zamezily škodlivému následku trestného činu, nebo tento následek napravily, nebo aby tento trestný čin včas oznámily příslušným orgánům veřejné moci, aby mohl být případný následek odstraněn nebo mu bylo zabráněno. Postačí, pokud právnická osoba splní pouze jednu z těchto podmínek. Omezíme-li aplikaci těchto podmínek na případ klimatické vraždy, neexistuje téměř žádný rozumný scénář, kdy by fosilní společnosti byly schopny splnit výše uvedené požadavky. Jedinou možností by mohlo být ukončení výroby energie z fosilních paliv, k čemuž však fosilní společnosti z vlastní iniciativy pravděpodobně aktivně nepřistoupí.

Závěrem lze říci, že okolnost vylučující protiprávnost spočívající v účinné lítosti není v případě klimatické vraždy použitelná.

4. ANALÝZA POŽADAVKŮ MEZINÁRODNÍHO TRESTNÍHO PRÁVA

4.1. MOŽNOST TRESTNĚ STÍHAT FOSILNÍ SPOLEČNOSTI PODLE MEZINÁRODNÍHO TRESTNÍHO PRÁVA

Mezinárodní trestní právo je nástrojem *ultima ratio* pro zajištění mezinárodní bezpečnosti a zdraví lidstva. Používá se pouze v případech, kdy národní stát podstatně selhává při ochraně základních hodnot vlastními silami. Teno mezinárodněprávní institut byl oficiálně ustaven v průběhu 20. století v reakci na bezprecedentní zvěrstva a zločiny, spáchané během druhé světové války. Na rozdíl od tradičního mezinárodního práva mohou být za spáchání mezinárodního trestného činu shledány odpovědnými nejen národní státy, ale také fyzické a soukromé právnické osoby.

Tato kapitola vychází z předpokladu, že chování fosilních společností, které ničí naše klima, dosáhlo tak společensky škodlivých rozměrů, že žádný z národních států se s tímto problémem nedokáže dostatečně vypořádat sám. Mezinárodní trestní právo by proto mohlo být správnou odpovědí na řešení jedné z největších globálních hrozeb pro zdraví a bezpečnost mezinárodního společenství.

4.2. ZÁKLADNÍ PRÁVNÍ POŽADAVKY PODLE ŘÍMSKÉHO STATUTU PRO TRESTNÍ STÍHÁNÍ FOSILNÍCH SPOLEČNOSTÍ

Podle čl. 25 odst. 1 Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (dále jen „MTS“) jsou právnické osoby, jako jsou fosilní společnosti, z jurisdikce MTS

vyloučeny. MTS se zabývá výhradně stíháním fyzických osob. Někteří odborníci však tvrdí, že nastal čas Římský statut změnit a rozšířit jeho působnost i na soukromé právnické osoby.⁵⁷ Některé další mezinárodní tribunály začínají hovořit podobně.⁵⁸

Ačkoli by bylo nejvhodnější stíhat fosilní společnosti jako právnické osoby, Římský statut umožňuje stíhat alespoň fyzické osoby, které stojí v čele fosilních společností (např. generální ředitele nebo hlavní investory). Předmětným mezinárodním trestným činem by mohl být zločin proti lidskosti podle čl. 7 Římského statutu. Zločin proti lidskosti zahrnuje vraždu, která je spáchána v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku namířeného proti jakémukoli civilnímu obyvatelstvu, při vědomí existence takového útoku. Podle čl. 30 postačí nepřímý úmysl, což znamená, že pachatel má v úmyslu způsobit určitý následek nebo si je vědom, že za obvyklého sledu událostí dojde k takovému následku. Jak bylo popsáno v kapitolách výše, fosilní společnosti a jejich vedoucí pracovníci si byli po desetiletí vědomi smrtelného následku, který jejich jednání má pro společnost. I když jsou si vědomi zvýšené úmrtnosti a dalších škod (tj. zdravotních problémů), které jejich jednání způsobuje obyvatelstvu, jejich úmyslem je v této činnosti pokračovat.

Závěrem lze říci, že teoreticky je možné stíhat před MTS vedoucí pracovníky – fyzické osoby fosilních společností za spáchání zločinů proti lidskosti. Toto stíhání by však vyžadovalo zásadní změnu globální moci, hodnot a filozofie žalobců MTS, neboť jejich hlavní zaměření v současné době spočívá ve stíhání válečných zločinců ze zemí globálního Jihu, což někteří právní vědci a kriminologové kritizují.⁵⁹

5. ZÁVĚR

V rámci analýzy jsme zjistili, že české i mezinárodní trestní právo nabízí relevantní normy a nástroje, které by mohly být využity k ukončení beztrestnosti fosilních společností. Podle českého trestního práva by fosilní společnosti teoreticky mohly být stíhány za usmrcení z nedbalosti a ohrožení zdraví z nedbalosti (v kontextu českého trestního práva nazývané obecné ohrožení z nedbalosti). Pokud jde o vraždu, autoři konstatují, že prokázání trestní odpovědnosti fosilních společností by bylo velmi obtížné, zejména proto, že trestní zákoník vyžaduje úmyslné jednání pachatele. Trestný čin usmrcení spáchaného obchodní společností nebo organizací v českém trestním právu definován není. Proto by se použila obecná ustanovení o vraždě a usmrcení z nedbalosti. Prokázání příčinné souvislosti mezi jednáním fosilních společností a úmrtími by však bylo pro státního zástupce poměrně náročné, i když ne nemožné, protože by vyžadovalo spolehlivé vědecké důkazy (např. o vlivu spalování hnědého uhlí na úmrtnost české populace).

Pokud jde o mezinárodní trestní právo, autoři zjistili, že před Mezinárodním trestním soudem není možné stíhat právnické osoby. Fyzické osoby, například generální ředitelé společností vyrábějících fosilní paliva, by však teoreticky mohly být postaveny před soud za spáchání zločinů proti lidskosti. Je však zásadní zdůraznit, že takový proces by byl v historii Mezinárodního trestního soudu bezprecedentní a vyžadoval by podstatný posun v jeho hodnotách.

Celkově lze říci, že ačkoli vnitrostátní i mezinárodní právní systémy nabízejí relevantní normy a nástroje, které by mohly být využity k ukončení beztrestnosti fosilních společností, jejich aplikace by byla v historii trestního práva bezprecedentní, avšak ne nemožná. Stejně jako mezinárodní trestní právo prošlo významnými změnami v důsledku bezprecedentních zločinů spáchaných za druhé světové války, ozývají se hlasy, že fosilní společnosti vědomě a záměrně desítky let přispívají k mimořádným a četným krizím, kterým lidstvo čelí. Právo není statické a obvykle se vyvíjí podle měnících se potřeb společnosti.

Názory prezentované v tomto dokumentu nemusí nutně odrážet názory Greenpeace International, Greenpeace Česká republika, nebo jakékoli jiné pobočky Greenpeace.

Poznámky

¹ Mezvládní panel pro změnu klimatu (2023). Změna klimatu 2023, souhrnná zpráva, shrnutí pro tvůrce politik, s. 4.

² Analýza klimatu (2021). Dopady klimatu v České republice, str. 29.

³ Viz například Hall, M., & Potter, G. (2018). Ekologizace kriminologie v 21. století: Současné debaty a budoucí směry ve studiu poškozování životního prostředí. Zelená kriminologie. Stretesky, P. P. B., & Lynch, M. J. (2014). Zkoumání zelené kriminologie: Na cestě k zelené kriminologické revoluci. Ashgate Publishing, Ltd.

⁴ Spapens, T., White, R., White, P. O. C. R., & Kluin, M. (2017). Environmentální kriminalita a její oběti: Perspektivy v rámci zelené kriminologie.

⁵ Arkush, D. a Braman, D (2023), Klimatická vražda: Trestní stíhání velkých ropných společností za úmrtí způsobená klimatickými změnami. Harvard Environmental Law Review, Svazek 48, č. 1, 2024, Dostupné na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4335779> nebo <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4335779>.

⁶ Evropská agentura pro životní prostředí (2020). Zdravé životní prostředí, zdravý život: jak životní prostředí ovlivňuje zdraví a pohodu v Evropě.

⁷ Tamtéž.

⁸ Analýza klimatu (2021). Dopady klimatu v České republice, s. 28.

⁹ Tamtéž, s.29.

¹⁰ Mezvládní panel pro změnu klimatu (2023). Změna klimatu 2023, souhrnná zpráva, shrnutí pro tvůrce politik, s. 4.

¹¹ Tamtéž.

¹² Fakta o klimatu (2019): Emise skleníkových plynů v ČR podle sektorů. Dostupné online: <https://faktaoklimatu.cz/temata/emise>

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Seznam hnědouhelných a černouhelných elektráren provozovaných společnostmi ČEZ je k dispozici online: <https://www.cez.cz/en/energy-generation/coal-fired-power-plants/coal-power-plants-in-the-czech-republic>.

¹⁵ Viz například seznam 100 nejvlivnějších českých společností podle jejich zisku. Dostupné online: <https://www.czechtop100.cz/cs/projekty/zebricky/100-nejvyznamnejsich>

¹⁶ ČEZ (2023). Skupina ČEZ vydělala přes 80 mld. Kč. Dostupné online: <https://www.cez.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/skupina-cez-v-roce-2022-vydelala-pres-80-mln.-kcs-ceskemu-statu-odvede-letos-vice-nej-100-miliard-174265>

¹⁷ Statista: Úmrtnost v důsledku nehod a znečištění ovzduší na jednotku elektrické energie ve světě, podle zdroje energie (v úmrtích na tisíc terawatthodin). Dostupné online: <https://www.statista.com/statistics/494425/death-rate-worldwide-by-energy-source/>

¹⁸ Seznam hnědouhelných elektráren provozovaných společnostmi Sev. En je k dispozici online: <https://www.7.cz/en/business-areas/#power-and-heating>.

¹⁹ Frank Bold (2023): Elektrárna Chvaletice: spor o neustálé výjimky pro starou uhelnou elektrárnu. Dostupné online: <https://frankbold.org/resime/pripad/chvaletice-spor-o-neustale-vyjimky-pro-starou-uhelnou-elektrarnu>

²⁰ Viz například Hospodářské noviny (2023). Ve sporu o přestavbu Tykačovy elektrárny dal soud za pravdu ekologům. O procesu EIA pro Chvaletice rozhodl úřad chybně. Dostupné online: <https://archiv.hn.cz/c1-67222980-ve-sporu-o-prestavbu-tykacovy-elektrarny-dal-soud-za-pravdu-ekologum-o-procesu-eia-pro-chvaletice-rozhodl-urad-chybn>

²¹ Viz například Český rozhlas (2019): Chvaletice šířily falešnou zprávu

o možném blackout, nadhodnocují svou důležitost, tvrdí kritici. Dostupné online: <https://wave.rozhlas.cz/chvaletice-sirily-falesnou-zpravu-o-moznem-blackoutu-nadhodnocuji-svou-8020055> nebo propagandistický web Sev.En Energ, který neustále šíří fake news o obnovitelných zdrojích: <https://www.energievednevnoci.cz/clanek/191-oze-soustava-energetika/>

²² Seznam tepláren provozovaných EPH je k dispozici na adrese: <https://www.eholding.cz/segmenty/#eop>

²³ Viz Šámal, Pavel a kol. (2023). Trestní zákoník - komentář. 3. vydání, s. 225-296. C. H. Beck Publishing, s.r.o.

²⁴ Konkrétně zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

²⁵ Šámal, Pavel a kol. (2023). Trestní zákoník - komentář. 3. vydání, s. 225-296. C. H. Beck Publishing, s.r.o.

²⁶ Viz Šámal, Pavel a kol. (2023). Trestní zákoník - komentář. 3. vydání, s. 225-296. C. H. Beck Publishing, s.r.o.

²⁷ § 8 odst. 3 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

²⁸ § 9 odst. 3 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

²⁹ § 8 odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

³⁰ Viz Šámal, Pavel a kol. (2023). Trestní zákoník - komentář. 3. vydání, s. 316-366. C. H. Beck Publishing, s.r.o.

³¹ § 22 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³² § 23 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³³ Viz § 6 odst. 2 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

³⁴ Viz Šámal, Pavel a kol. (2023). Trestní zákoník - komentář. 3. vydání, s. 316-366. C. H. Beck Publishing, s.r.o.

³⁵ § 15 a 16 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³⁶ § 13 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 8 Tdo 627/2015-43 ze dne 24. listopadu 2015 a č. j. 8 Tdo 204/2021 ze dne 24. března 2021.

³⁸ Viz Kotlán, Pavel (2021). Spor o povahu trestní odpovědnosti. Právník. Svazek 9, s. 697-714. C. H. Beck Publishing, s.r.o. Dostupné online: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2021/9/1_Kotlan_697-714_9_2021.pdf

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 399/2002 ze dne 15. října 2002.

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tdo 1304/2004 ze dne 16. října 2004.

⁴² Fakta o klimatu (2019): Emise skleníkových plynů v České republice podle odvětví. Dostupné online: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr-detail>

⁴³ Stanovisko generálního advokáta, věc č. C-61/21, doručené dne 5. května 2022, bod 138 odůvodnění. Dostupné online: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=258884&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4003096>.

⁴⁴ V tomto kontextu by se měl používat správný termín „murder-vražda“, ale pro zachování kontinuity v této studii budeme nadále používat termín „homicide“.

⁴⁵ Viz Ščerba, Filip a kol. (2022). Trestní zákoník - komentář. 1. vydání (2.

aktualizace). C. H. Beck Publishing, s.r.o.

⁴⁹ Viz Šámal, Pavel a kol. (2023). Trestní zákoník - komentář. 3. vydání, s. 1858-1898. C. H. Beck Publishing, s.r.o.

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 3 Tdo 642/2015-31 ze dne 17. června 2015.

⁵¹ Viz § 16 odst. 1 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

⁵² Viz Ščerba, Filip a kol. (2022). Trestní zákoník - komentář. 1. vydání (2. aktualizace). C. H. Beck Publishing, s.r.o.

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 15 Tdo 944/2015 ze dne 17. února 2016.

⁵⁴ O historii vědomí o vlivu fosilních společností na klima a utajování těchto skutečností, viz například Rich, N. (2019). Ničení Země: desetiletí, kdy jsme mohli zastavit změnu klimatu. Pan Macmillan.

⁵⁵ Šámal, Pavel et al. (2018). Trestní odpovědnost právnických osob - komentář. 2. vydání, s. 300- 315. C. H. Beck Publishing, s.r.o.

⁵⁶ Viz například ČEZ (2023). Skupina ČEZ vydělala přes 80 mld. Kč. Dostupné online: <https://www.cez.cz/cs/o-cez/odpovedna-firma/cista-energie-zitrka>

⁵⁷ Donna Minha (2020). Možnost stíhání korporací za zločiny proti klimatu před Mezinárodním trestním soudem: Všechny cesty vedou k Mezinárodnímu trestnímu soudu: Všechny cesty vedou k Římskému statutu? Dostupné online: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2095&context=mjil>

⁵⁸ Například Zvláštní tribunál pro Libanon nebo Africký soudní dvůr pro lidská práva a práva národů.

⁵⁹ Martti Koskenniemi, Mezi beztrestností a politickými procesy, Ročenka Maxe Plancka o právu Organizace spojených národů (2002) (6), s. 1-35.

Analýza „Klimatická vražda: stíhání společností spalujících fosilní paliva za smrt způsobenou změnami klimatu podle českého a mezinárodního trestního práva“ vyšla jako součást širokého evropského úsilí o popis možností žaloby fosilních korporací a jejich vedení v různých státech Evropy. Tuto i další analýzy najdete ke stažení ve formátu PDF

